

РЕФОРМА, ЯКА ЗАБЕЗПЕЧИТЬ ГІДНУ ПЕНСІЮ

Дослідження впливу запровадження накопичувальної складової державної системи пенсійного страхування в Україні на підвищення рівня соціального захисту як осіб пенсійного віку, так і населення країни загалом.

Исследование влияния внедрения накопительной составляющей государственной системы пенсионного страхования в Украине на повышение уровня социальной защиты как лиц пенсионного возраста, так и населения страны, в целом.

Annotation of research the influencing to introduction of story constituent of the state system of pension insurance in Ukraine on the increase the level of social defence to both persons of retirement age and the whole population of the country.

Ключові слова: пенсія, накопичувальна складова державної системи пенсійного страхування, пенсійне забезпечення, солідарна складова, соціальний.

Реформування системи пенсійного забезпечення на сьогодні є одним з основних напрямів вдосконалення загальної системи соціального захисту населення в Україні. Пріоритетність надання такої значущості саме пенсійній реформі зумовлена багатьма чинниками, зокрема, такими явищами як старіння населення, підвищена імміграція та зміна соціальних цінностей. Крім того, як свідчить міжнародний досвід, у країнах із перехідною економікою подібні реформи вкрай необхідні для адаптації пенсійної системи та функціонування адміністративних органів до ринкової економіки [5,с.32-38].

Відзначаючи певне зрушення в ефективності функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні завдяки удосконаленню солідарної складової, наголосимо, що в подальшому навіть реформована солідарна система не в змозі забезпечити належний рівень соціального захисту осіб пенсійного віку [6,с.63-66]. Реальне підвищення рівня соціального захисту населення через реформовану пенсійну систему вбачається можливим лише як наслідок ефективного функціонування у майбутньому її накопичувальної складової.

Фінансово-економічні засади соціальної проблематики у цілому та пенсійної зокрема висвітлені в наукових працях вітчизняних вчених-економістів: В.Дем'янишина, Н.Кравченка, Е.Лібанової, Б.Надточія, В.Новикова, С.Онишко, В.Опаріна, І.Сироти, В.Федосова, М.Шавариної, Ю.Шклярського, С.Юрія, В.Яценка, а також зарубіжних науковців: С.Васина, М.Денисова, М.Дмитрієва, В.Роїка, М.Вінера, К.Еклунда, Л.Ерхарда, Х.Крюссельберга, Х.Ламперта, Е.Нікбахта, А.Рюстова, Дж.Стігліца, Г.Мак Таггарта, С.Фішера, А.Шюллера, Л.Якобсона та ін. [3,с.189-196].

Метою представленої статті є дослідження впливу запровадження накопичувальної складової державної системи пенсійного страхування в

Україні на підвищення рівня соціального захисту як осіб пенсійного віку, так і населення країни загалом.

Наприкінці 80-х рр. минулого століття майже усі країни світу започаткували в себе три рівні пенсійного забезпечення, що дає можливість пенсіонеру отримувати не одну, а три різних пенсії.

Запровадження в Україні такої системи розпочалося в 2004 році, коли ухвалили закони «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2].

Тобто офіційно з 2005 року в країні ця трирівнева система діє. Та як працюють ці три рівні?

У ній активно задіяні майже всі громадяни країни, незалежно від їхнього віку та бажання. Так, із 46,1 млн. українців 13,7 млн. є пенсіонерами та отримують пенсію, інші ж сплачують чи з часом сплачуватимуть обов'язкові пенсійні внески до солідарної системи.

Доходи Пенсійного фонду формуються за рахунок власних надходжень фонду, грошей Держбюджету та невеликої суми коштів з фондів обов'язкового страхування. Власні надходження ПФУ, левову частку яких становлять обов'язкові внески підприємств, установ, організацій та громадян, за січень-червень 2009 року становили 67,4 відсотка всіх доходів ПФУ (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Доходи Пенсійного фонду України в 2007-2009 рр.

млрд. грн.

Рік	2005	2006	2007	2008	план I кв.	січень 2009	червень 2009
Доходи, всього	65,5	74,4	101,9	147,8	164,1	33,4	71,24
Власні доходи	42,2	54,3	76,0	101,4	111,4	22,5	48,0
% власних доходів	64,4	73,0	74,6	68,6	67,9	67,4	67,4

Із Держбюджету Пенсійний фонд отримує дотації на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, що регулюються спеціальними законами, а також кошти на покриття дефіциту ПФУ.

Видатки Пенсійного фонду, починаючи із 2005 року, різко зросли. У 2004 році вони становили 36,2 млрд. грн, а в 2007 – 101,9 млрд. грн. На 2009 рік передбачено 164,1 млрд. грн. Це в 1,6 рази більше, ніж в 2007-му і в 4,5 рази більше, ніж в 2004 році. Поступово обсяги видатків Пенсійного фонду почали наближатися до рівня доходів Держбюджету. У 2007 році вони становили 73,3 відсотка; у 2008 році – 75,6; на 2009 рік – 84,5 [7].

Із збільшенням видатків ПФУ щороку ростуть трансферти Пенсійному фонду з Держбюджету.

Якщо у 2003 році їх обсяг дорівнював нулю, в 2004 році - 5,9 млрд. грн.,

то в бюджеті Пенсійного фонду на 2009 рік передбачено 48,9 млрд. грн., в тому числі для покриття дефіциту Пенсійного фонду – 13,1 млрд. грн. [7].

Отже, потрібно шукати джерела нагромадження коштів для пенсійних потреб. Одним з них є збільшення податкових зборів на пенсійне страхування. В Україні сплата внесків на такі потреби відбувається фактично за шістьма податковими зборами. Перш за все, це збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, який справляється як нарахування на зарплату. Крім того, справляються ще п'ять додаткових платежів з операцій із купівлі-продажу. Це, наприклад, збір з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти за гривню, збір з торгівлі ювелірними виробами із золотом (крім обручок), платини і дорогоцінного каміння тощо [3,с.189-196].

Пенсійні виплати. Кількість пенсіонерів щороку зменшується. Проте загальна кількість працюючого населення зменшується також, до того ж більшими темпами. Тож податкове навантаження на платників зборів до Пенсійного фонду росте. Наприклад, на 47,2 млн. осіб у 2005 році припадало 14,1 млн. пенсіонерів, на 46,9 млн. осіб у 2006 р. припадало 14 млн. пенсіонерів, а в 2008 році на 46,06 млн. осіб - 13,7 млн. людей похилого віку. Тобто загальна тенденція по країні досить невтішна[7].

Розмір середньої пенсії з солідарної системи щороку зростає, проте враховуючи темпи інфляції, розмір реальної пенсії збільшується значно повільніше.

Для отримання мінімальної пенсії, згідно з законодавством, потрібно дві умови: настання пенсійного віку (жінки — 55 років, чоловіки — 60) та наявність мінімального страхового стажу - періоду, протягом якого особа сплачувала пенсійні внески до ПФУ (для чоловіків це 20 років, для жінок – 15). Розмір мінімальної пенсії, як і розмір середньої, в солідарній системі щороку зростає – у 2005 р. – 332 грн/міс., в 2007 році – 380 грн/міс., на 01.07.2009 року – 498 грн/міс. - хоча залишається досить невисоким [7].

Відповідно до Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» систему накопичувального пенсійного забезпечення в Україні становлять: накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень пенсійної системи) та система Недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень) [1].

Накопичувальну систему планували ввести в 2007 році. Однак досі не ввели. Відповідно до проекту Концепції пенсійної реформи, це планується зробити в 2010-2012 роках.

Система недержавного пенсійного забезпечення представлена в Україні ринком послуг недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ). Цей ринок почав діяти в 2005 році після введення в дію Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення». На цьому ринку працюють недержавні пенсійні фонди – НПФ та професійні компанії, які надають їм послуги – адміністратори НПФ та компанії, які управляють активами НПФ, а також

банки, які надають послуги зберігачів активів НПФ. На 1 липня 2009 р. в Україні зареєстровано 108 НПФ та 48 Адміністраторів НПФ.

Активи недержавних пенсійних фондів щороку зростають. Так, на кінець 2008 року загальні активи зросли на 331 млн. грн, досягнувши 612 млн. грн порівняно з 281 млн. грн на кінець 2007 року. Тенденцію до збільшення показує також загальний приріст активів у відношенні до попереднього періоду (у 2008 р. – на 118 відсотків)[7].

З метою збереження та примноження коштів учасників, усі активи НПФ інвестуються в різні інструменти, зокрема, в акції, в державні, муніципальні та корпоративні облігації, дорогоцінні метали, нерухомість тощо. Так, на кінець першого кварталу 2009 року ці активи були інвестовані в такому співвідношенні: акції – 9%, державні облігації – 3,6%, корпоративні облігації – 22,6%, муніципальні облігації – 1,1%, депозити – 56,3%, іпотечні цінні папери – 0,1 %, банківські метали – 3,7%, нерухомість – 1%, інші активи, не заборонені законодавством – 1,5%, кошти на поточних рахунках НПФ – 2,2% [7].

Кількість учасників недержавних пенсійних фондів стабільно збільшується. Наприклад, у 2008 році ця кількість зросла на 203,8 тис. осіб, тобто на 73%. В I кварталі 2009 року кількість учасників збільшилась на 6,6 тис. осіб (1 %).

Динаміка збільшення кількості пенсійних контрактів теж стабільна. Щороку їх кількість зростає. У 2008 році було укладено 62,3 тис. пенсійних контрактів порівняно з 55,9 тис. у 2007 р. Проте у першому кварталі 2009 року кількість пенсійних контрактів дещо зменшилась, відбувся незначний відтік юридичних (200 суб'єктів) та фізичних осіб (100 осіб) з ринку НПФ [7].

Обсяг пенсійних виплат був невеликим, однак в 2008 -2009 рр. темп виплат збільшився. НПФ вчасно і в повному обсязі виконали свої зобов'язання із виплат пенсій. З 2005 року до кінця I кв. 2009 року сума пенсійних виплат становила 40 144 тис. грн.

Інвестиційний дохід НПФ. З часу запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення НПФ працюють з позитивним доходом. Середньорічна дохідність системи НПФ за 2005-2008 рр. та I квартал 2009 року становила 16 відсотків. Навіть у 2008 році, коли дохідність всіх інструментів суттєво знизилася, система НПФ показала дохідність на рівні 18 відсотків. За I квартал 2009 року середня дохідність склала 15 відсотків. Цікаво зауважити, що у 2006 і 2007 роках середня дохідність за рік сягала відповідно 26 і 27 відсотків. Після фінансово-економічної кризи 2008 року відбувся спад дохідності до 18% в 2008 році та 15% в I кв. 2009 року [7].

Активи накопичувальної пенсійної системи кожної країни є її національним багатством, яке дає можливість суспільству забезпечувати достойний рівень життя людей в поважному віці. Водночас вони розглядаються і як головне

джерело «довгих» інвестицій в національні економіки. Тут Україна відстає.

Так, активи накопичувальної пенсійної системи 11-ти найбільших ринків світу на кінець 2008 року становили 20,4 трлн дол. Так, у Нідерландах активи накопичувальної пенсійної системи сягають 95 відсотків ВВП країни, а у Швейцарії – 104. В Україні таке співвідношення становить лише 0,07 відсотка ВВП.

Сьогодні через нереформованість пенсійної системи, відсутність другого її рівня та слабку розвиненість третього рівня всі ризики забезпечення людей пенсією лежать винятково на державі, хоча мали б бути рівномірно розподіленими між державою, бізнесом та громадянами, на що і спрямована Пенсійна реформа. Наслідок – поточні зобов'язання ПФУ виконуються за рахунок інших витрат держави та Держбюджету і зменшують до мінімуму залишки «вільних коштів» країни, її здатність до фінансових маневрів та стимулювання економіки [4, с.57-62].

Альтернативи пенсійній реформі немає. Тут термінове запровадження другого рівня накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яке відкладається ще із 2007 року, може стати ключовим заходом, здатним вивести країну на новий рівень економічного розвитку, оздоровити фінансову ситуацію та дати поштовх до підйому.

Внаслідок запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи відбудуться такі позитивні зміни.

1. Підвищиться рівень соціального захисту населення. Система накопичувального пенсійного забезпечення базується на індивідуальних рахунках учасників, де внески розглядаються як персональні заощадження, які вкладникам повернуть після досягнення пенсійного віку.

2. В країні з'являться довгострокові інвестиційні ресурси, акумульовані накопичувальною пенсійною системою, які будуть використані на фінансування розвитку економічної та соціальної інфраструктури.

3. Знизиться вартість фінансових ресурсів, виникне зацікавленість вітчизняних інвесторів у розширенні внутрішніх запозичень через випуск боргових цінних паперів (корпоративних, муніципальних і державних облігацій) та здійснення IPO на українському ринку капіталу.

4. Запровадження другого рівня пенсійної системи підштовхне розвиток недержавного пенсійного забезпечення та посилить інтерес громадян до інструментів фондового ринку, що дасть можливість переорієнтувати частину коштів зі споживчого ринку на фондовий, зв'яже надлишкову грошову масу, що перебуває в обігу, а отже, сприятиме подоланню інфляції.

5. Функціонування другого рівня пенсійної системи сприятиме фінансовій стабільності в Україні шляхом зміни співвідношення іноземного та українського капіталу на фондовому ринку на користь вітчизняного.

Як свідчать розрахунки, бюджет Пенсійного фонду в разі поступового охоплення громадян залежно від їхнього віку другим рівнем накопичувальної

пенсійної системи втрат не відчує. Йдеться про варіант, коли обов'язкові платежі до другого рівня в рік запровадження системи будуть здійснюватися лише на користь осіб, яким цього року виповниться 40 років, на що із ПФУ буде перерозподілено майже 700 млн. гривень. Наступного року коло розшириться за рахунок осіб наступної вікової групи (39 років) і т. д. до повного охоплення всього зайнятого населення зі швидкістю відповідно до економічних можливостей держави.

Для запровадження другого рівня пенсійної системи необхідно: прийняти Закон «Про запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування», передбачивши там перерахування обов'язкових страхових внесків до недержавних пенсійних фондів, що вже мають досвід з недержавного пенсійного забезпечення, як це передбачено проектом Концепції подальшого проведення пенсійної реформи в Україні. Потрібно також розробити комплекс заходів, які повинні здійснювати міністерства та відомства для впровадження другого рівня з визначенням терміну запровадження, вікового цензу учасників та розміру страхових внесків. Один із «класиків» нещодавно сказав: «Світ змінився після запуску в 80 - 90-х роках пенсійної реформи». Україна поки що за межами цих змін. Та час іде, потрібно поспішати...

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9.07.03 №1058-4 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №49-51. Зі змінами та доповненнями.
2. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9.07.03 №1057-4//Відомості Верховної Ради. – 2003. – №47-48. Зі змінами та доповненнями
3. Брус С.І., Яковенко С.М. Проблеми та перспективи впровадження недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Наукові праці НДФІ. – 2007. – 3-4 (26-27). – С.189-196.
4. Кузнецова Р.П., Шитік Н.В. Законодавчо-нормативна база як основа розрахунків у моделі соціального бюджету // Соціальний захист. –2008. – №4. – С.57-62.
5. Мельник О.М. Реформування пенсійного забезпечення в Україні // Фінанси України. – 2008. – №4. – С.32-38.
6. Мортиков В. Пенсійне забезпечення і зайнятість// Економіка України. – 2008. – №2. – С.63-66.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>